

»MITÄS ME SOVITTAIS» S-PARTIKKELIN SISÄLTÄVIEN HAKUKYSYMYSTEN TEHTÄVISTÄ

Tutkiessani Kelan toimistojen asiointikeskusteluja¹ ja virkailijoiden niissä esittämien kysymysten rakenteita huomiotani kiinnitti se, että virkailijoiden hakukysymyksissä esiintyi hyvin usein *s*-liitepartikkeli. Selvittääkseni, mitä virkailijat tekevät *s*-partikkelilla ja miksi se on niin taajaan esiintyvä vuorovaikutuskeino tässä institutionaalisisessa tilanteessa, päätin katsoa ensin, miten *s*-partikkelin sisältäviä hakukysymyksiä käytetään arkisissa, tuttavien välisissä keskustelutilanteissa (vrt. Heritage 1996 [1984]: 234–235; Raevaara ym. 2001).

Tässä artikkelissa tarkastelen *s*-partikkelin sisältäviä hakukysymyksiä arkikeskustelussa. Hakukysymyksellä tarkoitan interrogatiivirakenteista lausumaa, jossa on interrogatiivipronomini tai interrogatiivinen proadverbi tai -adjektiivi (Iso suomen kielioppi 2004: 1589). Selvitän, millaisissa toimintajaksoissa näitä kysymyksiä esitetään ja mitä niillä tehdään. Näin pyrin tarkentamaan kuvaa siitä, miten *s*-partikkelia käytetään ja millaisia merkityksiä se luo. Lähestymistapani on keskusteluanalyyttinen (ks. esim. Tainio 1997a).²

¹ Kelan asiointikeskusteluja koskeva tutkimus on osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen hanketta, jossa tutkitaan vuorovaikutuskeinoja erilaisissa asiointitilanteissa eri puolilla Suomea.

² Kiitän käsikirjoitusta koskevista kommentteista ja ideoista Marja-Leena Sorjosta, Mia Halosta, Hannele Forsbergia, Eeva Yli-Luukkoa ja Aino Koivistoa sekä kahta nimetöntä esilukijaa. Vanhaa kirjasuomea koskevista arvokkaista kommentteista kiitän Pirkko Forsman Svenssonia.

PEHMENNIN VAI VAHVISTIN?

Liitepartikkeli *-s* on puhutun kielen ja dialogien partikkeli (Laiho 1984: 53; ks. myös Forsman Svensson 1994). Sitä käytetään lähes yksinomaan kysyvissä lausumissa ja direktiiveissä³ (Iso suomen kielioppi 2004: 801–803; Laiho 1984: 61–62; Penttilä 1957: 121). Useissa tutkimuksissa on viitattu erilaisiin lisämerkityksiin, joita *s*-partikkeli tuo kysymyksiin ja käskyihin. Nämä merkitykset voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Yhtäältä partikkelia on pidetty kysymyksiä ja käskyjä lieventävänä tai pehmentävänä aineksena (Penttilä mp.; Matihaldi 1979: 135, 141) ja siksi myös kohteliaisuuskeinona (Lampinen 1990: 86–87). Luokkahuonediskurssia käsittelevässä tutkimuksessaan Kyllikki Keravuori (1988: 77–78) toteaa *s*-partikkelin olevan yleinen opettajien kysymyksissä. Hänen mukaansa partikkeli lieventää kysymyksen ehdottomuutta, korostaa kysytyn tiedon epämuodollisuutta ja tekee kysymyksestä suostuttelevan, ja sen lisämerkitykseksi voidaan kuvata kysyjän ja vastaajan tai vastaajan ja kysyttävän asian lähentäminen. Tätä kuvausta lähellä ovat luonnehdinnat siitä, että *s*-partikkeli antaa sanottavalle tuttavallisen sävyn (Penttilä mp.; NS).

Sen ohella, että *s*-partikkelin on katsottu lieventävän käskyjä ja kysymyksiä, sen on todettu esiintyvän myös kysymyksissä, jotka osoittavat kysyjän ja vastaanottajan yhteisen tiedon jollain lailla relevantiksi. Partikkelin on havaittu olevan yleinen retorisisissa kysymyksissä (Kiuru 1977: 121). Ison suomen kieliopin (2004: 801–802) mukaan *s*-partikkelin sisältävät vaihtoehtokysymykset vetoavat keskustelijoiden todelliseen tai oletettuun yhteiseen tietoon; hakukysymyksissä partikkeli taas tuo lausumaan lisämerkityksen 'oikein' tai 'oikeastaan', mikä voi joissakin konteksteissa luoda kuulustelevaa tai komentelevaa sävyä (esimerkiksi *mitäs te täällä teette*).

Mia Halonen (2002: 182–204) on tarkastellut sellaisia *s*-partikkelin sisältäviä kysymyksiä, jotka osoittavat relevantiksi keskustelijoiden yhteisen tiedon tai pikemminkin kysymyksen esittäjän aseman tietävänä osallistujana. Alkoholismiterapiakeskusteluja koskevassa tutkimuksessaan Halonen analysoi terapeutin esittämiä *s*-partikkelin sisältäviä kysymyksiä ja toteaa, että keskustelijat käsittelevät näitä kysymyksiä sellaisina, joilla terapeutti hakee jotain tiettyä, oikeaa vastausta ja jotka näin muistuttavat opettajan kysymyksiä luokkahuonekeskusteluissa. Halosen mukaan tällaisia kysymyksiä voi pitää autoritaarisina, koska niillä terapeutti pyytää vastaanottajaa esittämään vastauksen mutta osoittaa samalla, että voi oman tietämyksensä tai asemansa perusteella arvioida tarjotun vastauksen joko oikeaksi tai vääräksi. Kiinnostavaa on, että samantyyppiseen vuoron autoritaarisuutta lisäävään merkitykseen viittaa Renvall kieliopissaan (1840: 119). Hän toteaa, että *s*-partikkelia käytetään pääasiassa kysymyksissä vahvistamassa merkitystä. Myös Kannisto mainitsee tutkimuksessaan läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta (1902) *s*-liitettä käytettävän muun muassa vahvistavana partikkelina.

³ Tästä poikkeuksen muodostavat muutamat *s*-partikkelin fraasimaiset käytöt kannanotoissa (esimerkiksi *ettäs kehtaat, ettäs viitsit*) ja tapaukset, joissa *-s* liittyy partikkeliin *-pA* (esimerkiksi *jopas nyt jotakin*). Ilman käskevää tai kysyvää merkitystä voidaan käyttää myös joitakin fraasimaisia ilmauksia, joissa *-s* liittyy imperatiivimuotoiseen verbiin (esimerkiksi *katos vaan*) tai kysymyssanaan (esimerkiksi *mikäs siinä, mitäs tässä*). (Iso suomen kielioppi 2004: 801–803.)

Niiden havaintojen ja tulkintojen perusteella, joita *s*-partikkelin sisältävistä kysymyksistä on esitetty, näyttää siltä, että partikkeli voi luoda hyvinkin erilaisia merkityksiä sen mukaan, millaisessa kysymyksessä sitä käytetään. Tarkastellessani *s*-partikkelin käyttöä hakukysymyksissä lähdenkin sekä tapausten ryhmittelyssä että analyysissa liikkeelle siitä, millaiseen toimintajaksoon kysymys sijoittuu ja mitä sillä tässä toimintajaksossa tehdään. Pyrin siis selvittämään partikkelin merkitystä analysoimalla niitä toimintoja, joissa sitä käytetään, lähtien oletuksesta, että partikkeli koodaa itseensä tavallisten käyttökontekstiensä, kotipaikkojensa piirteitä (Sorjonen 1999; 2001: 11–17, 279). Vaihtoehtokysymykset olen jättänyt tarkastelusta pois, koska niissä *s*-partikkelin käyttötapaukset eivät ole ongelmitta erotettavissa tapauksista, joissa käytetään kysymysliitettä *-ks*.

S-PARTIKKELIN SISÄLTÄVÄT HAKUKYSYMYKSET ARKIKESKUSTELUISSA

Arkikeskusteluissa *s*-partikkelin sisältävät kysymykset eivät ole kovin yleisiä. Olen käyttänyt aineistona Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen keskustelukorpusta. Pöytäkirjat kaikki *s*-partikkelin sisältävät hakukysymykset satunnaisesti valitsemistani keskusteluista (seitsemän kasvokkaiakeskustelua, yhteensä noin 3 t; 53 puhelinkeskustelua, yhteensä noin 4 t 30 min). Vajaasta kahdeksasta tunnista aineistoa kertyi 122 tapauksen kokoelma.

Aineistoni hakukysymykset ovat melko helposti jaettavissa tapausryhmiin sen perusteella, millaiseen toimintajaksoon kysymys sijoittuu ja mitä sillä tehdään. Lyhyesti luonnehtien ryhmät ovat seuraavat (litterointimerkkien selitykset liitteenä):

1. Muistelukysymykset (N=16)

millos sä veitkään.
millos se nyt oli

2. Kantaa ottavat kysymykset (N=24)

n(h)o .hhh mitäs vikaa sinä^f.
mitä:s kolesteroli nä^{ist} tykkää,

3. Kuulumisia tiedustelevat kysymykset (N=25)

↑mitäs sulle kuuluu.
mitäs te,

4. Puheenaiheen esittelevät kysymykset (N=26)

no mites, .hh pääsitteks te kalastelemaan.
minkäslainen sää teillä nyt on.

5. Ehdotusta hakevat (N=16) ja ehdotusta käsittelevät kysymykset (N=11)

mitäs me sovittais,
minkäs tyylin kuva se o,

Olen merkinnyt näkyviin myös tapausten määrät eri ryhmissä. Luvut kuvaavat vain aineistoani, ja niihin vaikuttaa se, millaisia keskusteluja ja sen mukana toimintoja aineistoon on osunut. Esimerkiksi kuulumisten kyselyjä oli vain puhelinkeskusteluissa, mikä ainakin osin liittyy siihen, että kasvokkaiakeskustelujen nauhoituksissa ei ole mukana

▷

keskustelijoiden tapaamishetkeä. Myös ehdotuksia hakevia ja ehdotusten käsittelyyn liittyviä *s*-kysymyksiä löytyi lähinnä puhelinkeskusteluista, koska monesti soiton syynä oli jonkin asian sopiminen. Kantaa ottavia kysymyksiä taas esitettiin pääasiassa kasvokkainkeskusteluissa. Tämän viimeksi mainitun ryhmän tapaukset ovat kaikki sävyiltään leikkisiä, mutta muunlaisissa kuin aineistooni osuneissa tilanteissa tämäntyyppiset kantaa ottavat kysymykset voivat varmasti olla myös autoritaarisia ja uhkaavia.

Kuten tapausten määrästä voi päätellä, aineistossa on muutama *s*-partikkelin sisältävä kysymys (N=4), jotka jäävät edellä mainittujen ryhmien ulkopuolelle. Näitä tapauksia voi pitää eräänlaisina poikkeustapauksina (*deviant cases*, ks. Schegloff ja Sacks 1973; Clayman ja Maynard 1995), koska niissä *s*-partikkeli esiintyy poikkeuksellisissa käyttökontekstissa mutta tuo siihen yleisempien käyttökontekstiansa piirteitä. Aloitan tarkasteluni tapauksista, joissa kysymyksen esittäminen implikoi puhujalla olevan jonkinlaista tietoa puheena olevasta asiasta (ryhmät 1 ja 2). Sen jälkeen tarkastelen tapauksia, joissa *s*-partikkelin sisältävällä kysymyksellä tarjotaan vastaanottajalle tilaisuus aloittaa puheenaihe tai joissa kysymyksen esittäjä itse ottaa esille uuden puheenaiheen (ryhmät 3 ja 4), sekä edellä mainittuja poikkeustapauksia. Viimeisenä tarkastelen niitä *s*-partikkelin sisältäviä kysymyksiä, joita esitetään erilaisissa suunnittelujaksoissa ja joilla joko haetaan ehdotuksia tai käsitellään niitä (ryhmä 5). Lopuksi käsittelen lyhyesti *s*-partikkelin historiaa sekä palaan partikkelin käyttöön institutionaalisissa keskusteluissa.

MUISTELUKYSYMYKSET

Selvän ja muista tapauksista melko yksiselitteisesti erottuvan ryhmän *s*-partikkelin sisältävien hakukysymysten joukossa muodostavat muistelukysymykset. Tällaisilla kysymyksillä puhuja osoittaa etsivänsä sellaista tietoa, joka hänellä on jo ollut tai joka hänellä ainakin pitäisi olla. Tässä kontekstissa *s*-partikkeli näyttääkin merkitsevän osaltaan juuri sitä, että kysymyksen esittäjällä on tai on ollut kysytystä asiasta jonkinlaista tietoa (vrt. Halonen 2002: 182–204). Partikkelin lisäksi itse kysymyksessä tai sitä edeltävässä kontekstissa on muitakin aineksia, jotka ohjaavat tulkintaa tähän suuntaan. Tällainen aines voi olla nykyhetken viittaava imperfekti (esimerkki 1) sekä partikkelit *-kAAn* (esimerkki 2) ja *nyt* (esimerkki 4). Hakulisen ja Saaren (1995: 493) mukaan partikkeli *nyt* esiintyy sellaisissa kysymyksissä, jotka eivät ole vain tietoa etsiviä vaan osoittavat kysyjällä olevan jonkinlainen käsitys puheena olevasta asiasta. (Ks. myös Forsberg 1993: 238.)

Muistelukysymykset voivat olla yksiselitteisesti vastaanottajalle suunnattuja, tai puhuja voi osoittaa etsivänsä tietoa vain omasta muististaan, mutta useimmiten kysymys sekä tarjoaa vastaanottajalle tilaisuuden esittää vastaus että osoittaa puhujan hakevan tietoa myös muististaan. Esimerkeissä 1 ja 2 tietoa pyydetään yksiselitteisesti vastaanottajalta.

(1) Osoite

Jaana on juuri kertonut Mirjalle puhelinnumeronsa.

- 01 Mirja: no tuo o ihah hyvä.
 02 Jaana: °.hh mm:°.°
 03 Mirja: => .mhhh mikkän- (2.0) **mikkäs se sinun osote muuten #oli#**,
 04 (0.5)
 05 Jaana: Pet:terintie.

(2) Perunkirjoitus

- 01 Laura: siel on tota nykyisin, (.) .hh ää raastuvanoikeuden ka- kaikki noi, (.)
 02 jutut.
 03 Jyrki: j:oo: okei.=
 04 Laura: =Pasilan oikeustalo,=siel on maistraatit ja siel on kaikki noi jutut
 05 .mt siel on, (.) siel- sinne mä vein sen.
 06 Jyrki: =>**millos sä veitkään. hh**
 07 Laura: .hhh odotappas nytt:en se oli: mä olin sairaslomalla sillon --

Näitä monitulkintaisempia ovat tapaukset, joissa muistelukysymys esitetään lausuman sisällä, osana sananhakua. Kasvokkaiskeskusteluissa puhuja voi osoittaa hakevansa tietoa keskustelukumppaniltaan katsomalla tätä, tai hän voi suunnata katseensa vastaanottajasta sivuun ja osoittaa näin etsivänsä tietoa muististaan (C. Goodwin 1987; Kurhila 2003: 139–216). Puhelinkeskusteluissa, joista esimerkit 3 ja 4 ovat, tämä tulkintaa ohjaava resurssi ei ole käytettävissä. Sananhaku ja vielä selvemmin sen osana esitetty kysymys tarjoavat vastaanottajalle paikan esittää haettu tieto, jos se hänellä on. Kysymyksen tulkittaa ohjaa tosin myös se, käsitteelekö puhuja vastaanottajaa meneillään olevassa jaksossa tietävänä osallistujana. Ennen esimerkin 3 alkua Hanna on kysellyt Paulalta hyvistä muurareista.

(3) Muurari

- 01 Hanna: =>↑joo joo että se oli just se .hh[hh että se ei ollu sit se #e- e-# **mikäs se Eetu**=
 02 Paula: [↓joo:.
 03 Hanna: =[se<
 04 Paula: [Laakson Ee[tu.
 05 Hanna: [Laakson Eetu.=
 06 Paula: =nii.

Puheena on ollut Paulalle töitä tehnyt muurari. Rivillä 1 Hanna ottaa esille toisen muurarin ja merkitsee hänetkin Paulan tuntemaksi henkilöksi aloittamalla viittauksen pronomiilla *se* (rivillä 1: -- *ei ollu sit se #e- e#*) (Laury 1991). Lisäksi lausuma, johon muistelukysymys sijoittuu, on tulkittavissa Paulalle suunnatuksi tarkistuskysymykseksi. Muistelukysymyksen esittäminen on siis osa toimintaa, jossa Paula on osoitettu tietäväksi osallistujaksi, mikä ohjaa tulkitsemaan Hannan kysymyksen sekä sananhaun merkiksi että Paulalle suunnatuksi pyynnöksi esittää etsitty tieto.

Sen sijaan esimerkin 4 muistelukysymyksellä (rivillä 5) tietoa ei haeta vastaanottajalta. Kysymys sijoittuu Matin esittämään kuvaukseen tapahtumista, jotka eivät ole vastaanottajalle tuttuja. Viitatessaan pariskuntaan, joiden häiden ajankohtaa muistelukysymys koskee, Matti käyttää määritettä *yksie* (rivillä 4). Se osoittaa hänen olettavan, ettei vastaanottaja tunne kyseisiä henkilöitä (Vilkuna 1992: 129–132; Sacks 1992: 444–452).

(4) Häät

- 01 Jussi: mi- mitäs tää tälläne on.
 02 Matti: no [se o:n semmone, .hhh[h
 03 Jussi: [hhhh [liikkuva ammatti. h
 04 Matti: joo: e:i ku se on taas sit ku >me oltiin< e: yksie, (.) Tijnan ja Japen häissä
 05 => täs, .hhhh täs täs #y öö#hh **millos se nyt oli** syyskuun alussa ni, (0.3) ni
 06 sitte --

▷

Muistelukysymystä edeltävä sananhaku osoittaa, että etsitty tieto on jo ollut puhujalla, joten se toimii samanlaisena tulkintavihjeenä kuin edellä mainitut nykyhetken viittaava imperfektimuoto sekä partikkelit *-kAAAn* ja *nyt*. Tosin sananhaku osoittaa yksiselitteisesti puhujan etsivän tietoa muististaan, kun taas muut puhujan ennakkotietoa merkitsevät vihjeet voivat esiintyä myös kysymyksissä, joilla tietoa pyydetään ensi sijassa vastaanottajalta (ks. esimerkkejä 1 ja 2).

Partikkeliä *-hAn* käytetään hyvin samantyyppisissä kysymyksissä kuin edellä käsitelty. Esimerkki 5 on arkikeskusteluaineistosta ja esimerkki 6 asiointikeskusteluhankkeen aineistosta (ks. alaviitettä 1), Pohjois-Karjalassa nauhoitetusta kampaamokeskustelusta.

(5) Osoite

Eki neuvoo remonttimiehelle tietä äskettäin ostamaansa asuntoon.

- 01 Eki: => ja siinä: ff no sii ovessa niin, .hh **mitähän siin nyt lukee**,=siin lukee u
 02 Saukkomaa.
 03 Ossi: Saukkomaa.
 04 Eki: joo: jotai Saukko, Saukkomaa #se tais olla#.

(6) Opintoretki

Kampaaja ja asiakas, jotka ovat ikätovereita, keskustelevat luokkaretkistä.

- 01 A: oliham meiläki tarkotus lähttee Böörminghamii asti, (0.2) ka[u-
 02 K: [aha.=
 03 A: =kauppaoppilaitoksen, (1.0) luokkare- (.) taikka semmonen, (0.5)
 04 => **mijkähäm meillä nyt oli se tarkotus**.=se o joku opiskeluretki semmonen
 05 kuitenkin.
 06 K: joo.

Hakukysymyksissä *hAn*-partikkeli osoittaa, ettei kysyjä oleta vastaanottajan välttämättä tietävän kysyttyä asiaa (esimerkiksi *mitähän kello on?*, Hakulinen 2001 [1976]: 49–51). Tämä merkitys partikkelilla on myös muistelukysymyksissä. Mutta lisäksi *hAn*-partikkeli näyttää esiintyvän nimenomaan sellaisissa muistelukysymyksissä, joilla haettava tieto ei välttämättä ole ollut kysyjänkään mielessä spesifisenä tietona. Esimerkissä 5 muistelukysymystä (rivillä 1) ei esitetä sananhaun osana vaan parenteettisena lausumana, mikä luo vaikutelman siitä, ettei haettava tieto ole ollut puhujan aktiivisessa muistissa vaan että hän vasta puhehetkellä tulee varsinaisesti ajatelleeksi asiaa. Tätä vaikutelmaa vahvistaa kysymyksen preesensmuoto. Myöskään esimerkiksi 6 muistelukysymys ei sijoitu sellaiseen sananhakujaksoon, jossa puhuja etsii jotain tiedossaan ollutta spesifistä termiä tai kuvausta, vaan puhuja hakee pikemminkin sopivaa kuvausta asialle, jota hän ei ole aiemmin tarkasti kategorisoinut. Tätä osoittaa kysymystä edeltävä *semmonen* (rivillä 3) vs. *se* ja kuvaus, johon puhuja päätyy: **joku opiskeluretki semmonen** (rivillä 4) (Helasvuo 1988: 93–94; Vilkuna 1992: 132–133) (ks. myös esimerkki 5, rivi 4).

hAn-partikkelin on todettu olevan itämurteiden alueella yleisempi kuin muilla murrealueilla (Mäkelä 1993:1–5; Laiho 1984: 46–56). Näin ollen *s-* ja *hAn*-partikkeleiden työnjako saattaa olla osin alueellista niin, että *hAn*-partikkeliä käytetään itämurteiden alueella taajemmin muistelukysymyksissäkin, samassa tehtävässä kuin *s*-partikkeliä muualla. Mutta on myös mahdollista, että partikkeleiden työnjako on funktionaalista niin, että *s*-partikkeliä käytetään silloin, kun puhuja hakee mielessään ollutta tarkkaa, spesifistä tietoa, ja

hAn-partikkeliä puolestaan silloin, kun puhuja hakee mielestään sellaista tietoa tai sellaista kategorisointia, jonka vasta meneillään oleva toiminta on tehnyt relevantiksi. Tähän viittaa se, että aineistossani kaikki *s*-partikkelin sisältävät muistelukysymykset ovat spesifiä tietoa hakevia. Samoin oletusta tukevat esimerkkien 5 ja 6 kaltaiset tapaukset (esimerkin 5 puhuja on pääkaupunkiseudulta). Oletuksen vahvistaminen edellyttäisi kuitenkin myös *-hAn*-partikkelin sisältävien muistelukysymysten systemaattista keräämistä ja analysoimista, jota en ole tämän tutkimuksen puitteissa tehnyt.

Muistelukysymykset ovat siis yksi *s*-partikkelin kotipaikoista. Partikkelin luoma merkitys näissä kysymyksissä on kuvattavissa niin, että partikkelin käyttö osoittaa kysytyn asian olleen kysymyksen esittäjän tiedossa. Näyttää myös siltä, että *s*-partikkeli osoittaa kysymyksellä etsityn tiedon sellaiseksi, joka on ollut puhujan mielessä spesifisenä, tarkkana tietona. Aineistoni muistelukysymykset on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tarjottu, eksplisiittisemmin tai implisiittisemmin, myös keskustelukumppanin vastattaviksi, ja näin ne paitsi implikoivat puhujan tietämystä myös ilmaisevat hänen oletuksensa siitä, että keskustelukumppanikin tietää kysytyn asian (C. Goodwin 1987; Goodwin ja Goodwin 1990; Raevaara 1993: 64–74). *s*-partikkelin sisältäville muistelukysymyksille onkin ominaista, että ne rakentavat tiedon etsimisen yhteiseksi toiminnaksi ja osoittavat keskustelijoiden yhteisen tiedon relevantiksi (vrt. Halonen 2002; Iso suomen kielioppi 2004: 801).

KANTAA OTTAVAT KYSYMYKSET

Muistelukysymyksiä lähellä olevan partikkelin käyttötilanteen muodostavat erilaiset retoriset kysymykset, joilla ei ainakaan ensisijaisesti pyydetä vastaanottajalta tietoa vaan otetaan kantaa puheena olevaan tai johonkin tilanteessa ilmenneeseen asiaan. Se, että näitä kysymyksiä käsitellään kantaa ottavina, näkyy siten, että keskustelukumppanit vastaavat niihin ilmaiseamalla samanmielisyyttä tai erimielisyyttä tai käsittelemällä muulla tavoin kysymyksen implikoimaa kannanottoa. Koska vuoroilla otetaan kantaa johonkin asiaan, ne osoittavat puhujalla olevan tästä asiasta jonkinlaista tietoa (Goodwin ja Goodwin 1992); kysymysmuotoisina ne kuitenkin osoittavat myös, että puhuja hakee kannalleen tai sen perusteena olevalle tiedolleen vahvistusta keskustelukumppanilta. Muistelukysymysten lailla kantaa ottavat kysymykset rakentavat siis toiminnasta yhteistä. Muistelukysymyksellä vain haetaan yhteiseksi oletettua mutta puhehetkellä kysyjältä puuttuvaa tietoa, kun taas kantaa ottavalla kysymyksellä puhuja hakee keskustelukumppaniltaan vahvistusta kysymyksen implikoimalle kannalleen.

Aineistossani *s*-partikkelin sisältävät kantaa ottavat kysymykset ovat kahdentyyppisiä. Ensinnäkin kysymys voi implikoida puhujan käsitystä tai kannanottoa, joka on johdettavissa kysymyksen sisällöstä (esimerkki 7: *mihinkäs minä sieltä lähtisin* 'en(hän) minä sieltä mihinkään lähde'; esimerkki 8: *mitäs kolesteroli näist tykkää* 'nämä(hän) eivät ole kolesterolille hyväksi'). Toiseksi kysymyksellä voidaan pyytää selitystä johonkin keskustelukumppanin sanomaan tai tekemään asiaan (esimerkki 9: *kuis teil tämmöttis onki menny; mikäs siin o*), ja samalla merkitä tämä asia puhujan odotuksista jollain lailla poikkeavaksi (Heritage 1996 [1984]: 137–178, 266–269). Kummankin tyyppisissä kysymyksissä *s*-partikkeli implikoi, että puhujalla on asiasta jo jonkinlainen ennakkokäsitys, mikä puolestaan ohjaa tulkintaa joko siihen suuntaan, ettei vastausta oikeastaan tarvita, tai sii-

hen, että vastausta tullaan arvioimaan puhujan ennakkokäsitystä vasten (ks. myös alaviitettä 4).

Kantaa ottaviin kysymyksiin on kasautuneena monenlaisia merkityksiä, mikä tekee niistä monikasvoisia, monella tavalla käsiteltäviä: Kannanottoina ne luovat odotuksen siitä, että vastaanottaja ilmaisee seuraavassa vuorossa samanmielisyytensä (esim. Tainio 1997b), ja kysymysmuotoisina ne luovat paikan myös kannanottoa perustelevan tai sen perusteita kyseenalaistavan tiedon tarjoamiselle. Lisäksi näyttää siltä, että kantaa ottavia kysymyksiä — myös muita kuin edellä kuvaamiani selitystä pyytäviä kysymyksiä — esitetään usein tilanteissa, joissa kysymyksen implikoima puhujan kanta on jollain lailla ristiriidassa tai erilinjainen suhteessa kommentoituun asiaan, minkä vuoksi niitä voidaan käsitellä myös selitystä hakevina. Tätä monikasvoisuutta havainnollistaa esimerkki 7. Jaana ja Mirja keskustelevat isänsä syntymäpäiväjuhlista, jonne he ovat kumpikin menossa. Katkelmaa aloittava Jaanan puheenvuoro (rivillä 1) ilmaisee, ettei hän pidä juhlista tapaamista varmana asiana. Seuraavalla vuorollaan Mirja puolestaan ilmaisee, että hänen käsityksensä tulevien tapahtumien kulusta poikkeaa Jaanan esittämästä.

(7) Synttärät

- 01 Jaana: kyllä myö varmaa siellä .hh syntäreillä toe::vottavasti nähä(h)ä .hhh
02 (0.5)
03 Mirja: => nii::n no ky::llähä me nyt varmaa. hh **minnekkäs minä sieltä lähtisin**
04 => **minnekkäs työ sieltä lähtisittä.**
05 Jaana: eh hehh .hh £nii vaa<£ .hh niin vai jos sinä et kerkkii lähttee sillo jos
06 myö torstaiamuna tosiaa vasta k- (.) kerettää tulemmaa ni,

Mirjan vuoroa edeltävä tauko ja vuoroa aloittavan lausuman muotoilu (yhteiseen tietoon vetoava *-hAn* ja puhujan omaa mielipidettä merkitsevä *nyt*, ks. Hakulinen ja Saari 1995: 494) osoittavat, että Mirjan näkökulmasta Jaanan ilmaisema epävarmuus on odotuksen-vastaista. Myös seuraavaksi esitetty kysymyspari (riveillä 3–4) tuo ilmi erilinjaisuuden kysymyksen esittäjän oman käsityksen ja edellä sanotun välillä. Yhtäältä Mirja esittää kysymysten presupponoiman asiointilan — juhlista lähtemisen — non-faktuaalisena käyttämällä konditionaalimuotoa (ks. myös Forsberg 1993: 245–250). Toisaalta kysymysten verbiloppuinen sanajärjestys osoittaa hänen käsittelevän juhlista lähtemistä asiana, jonka Jaanan edellä esittämä kommentti on implikoinut. Verbiloppuisella sanajärjestyksellä lausumassa esiin nostettu asia voidaan osoittaa keskustelussa jo esiin tulleeeksi, vanhaksi informaatioksi tai vähentää sen uutisarvoa (Vilkuna 1989: 126–131; Sorjonen 2003). Tässä tapauksessa sanajärjestys siis kytkee kysymykset edelliseen vuoroon merkitsemällä niiden presupponoimat asiointilat edellisen puhujan esille ottamiksi.

Se, että Mirja tuo oman käsityksensä ilmi kysymysrakenteisilla lausumilla, tekee vuorosta yhteiseen tietoon tai mielipiteeseen vetoavan. Vastaanottaja aloittaakin vuoronsa (rivillä 5) ilmaisemalla ainakin osittaista samanmielisyyttä, tässä tapauksessa ehkä pikemminkin yhteisen näkökulman arvostamista. Naurahduksella ja partikkelilla *nii(n)* (ks. Sorjonen 1999) Jaana osoittaa ymmärtäneensä Mirjan kommentin ja tunnustaneensa sen ilmaiseman affektin: vetoamisen yhteiseen juhliä koskevaan asenteeseen tai käsitykseen tapahtuminen kulusta. Vasta tämän jälkeen (riveillä 5–6) Jaana tarjoaa selityksen sille, miksi on esittänyt tapaamisen epävarmana asiana (hän saattaa olla tulossa paikalle vasta torstaina, vaikka varsinaiset juhlat ovat jo keskiviikkona).

Esimerkissä 8 Julle esittää *s*-partikkelin sisältävän kysymyksensä (rivillä 1) kahvikutsujen emännän Ellin tarjoillessa leivonnaisia. Kysymyksellään hän tuo ilmi kantansa, etteivät leivonnaiset ole kolesterolille hyväksi.

(8) Kolesteroli

- 01 Julle: => **mitä:s kolesteroli näist tykkää,**
 02 (1.0)
 03 Lempi: hyvi varovasti vaan.=
 04 Julle: =my(h)y(h)y
 05 Lempi: [ja tota,
 06 Elli: [öljyä.
 07 (0.3)
 08 Elli: ei [voita.
 09 Lempi: [pysyy<
 10 (0.3)
 11 Julle: n:o ↑niinkö,
 12 Elli: mm. (.) öljy näis o.
 13 (1.2)
 14 Julle: mite ö:ljljyl saa.

Kutsujen toinen vieras Lempi osoittaa tulkinneensa kysymyksen kannanotoksi tarjoamalla seuraavalla vuorollaan ratkaisun tilanteeseen: jos leivonnaisia syö vähän, ne eivät ole haitaksi kolesterolille (rivillä 3: *hyvi varovasti vaan.*). Naurahtaen esitetyllä partikkelivuorollaan (rivillä 4) Julle puolestaan osoittaa hyväksyvänsä tarjotun ratkaisun. Naurulla hän myös merkitsee meneillään olevan toiminnan leikinlaskuksi ja osoittaa arvostavansa Lempin toimintaa, leikinlaskun jatkamista ja yhteisen näkökulman vahvistamista.

Ellikin osoittaa seuraavilla vuoroillaan käsittelevänsä Julen kysymystä kannanottona. Mutta toisin kuin Lempi, joka osoitti hyväksyvänsä kannanoton, Elli kiistää Julen kannanoton perusteen. Hän kuitenkin muotoilee vuoronsa niin, että se osoittaa Julen kannanoton paikkansapitämättömäksi vain puheena olevien leivonnaisten suhteen: kieltomuotoinen lausuma *ei voita* (rivillä 8) merkitsee voin käyttämisen odotuksenmukaiseksi vaihtoehdoksi (Tuppurainen 1991: 107–132) ja Ellin reseptin siis poikkeukselliseksi. Tämä puolestaan implikoi Ellin pitävän Julen ilmaisemaa käsitystä ymmärrettävänä ja yleisessä mielessä pätevänä. Näin Ellikin vahvistaa ainakin osittaisen yhteisen kannan olemassaolon.⁴

Kantaa ottavia kysymyksiä esitetään myös tilanteissa, joissa puhujien käsitysten tai mielipiteiden välillä ei ole ristiriitaa. Ennen seuraavan katkelman alkua Alli on kertonut tapaamisestaan entisen poikaystävänsä äidin kanssa ja kuvannut sitä, kuinka tämä ei ollut huomaavinaan Allia.

⁴ Ilmaistuaan hämmästyttään (rivillä 11) Julle esittää vielä selitystä pyytävän kysymyksen (rivillä 14), jossa ei ole *s*-partikkelia. Partikkelin puuttuminen onkin tässä kontekstissa ymmärrettävää: Kysymys *mite ö:ljljyl saa* implikoi, ettei Julle tiennyt öljyllä voitavan leipoa tarjoillun kaltaisia leivonnaisia. Tähän epistemeeseen implikaatioon *s*-partikkelin käyttö toisi affektisen lisän: se implikoi puhujan epäilevän, saako öljyllä kunnollisia leivonnaisia.

(9) Sydänystävä

- 01 Alli: ei se_o iki:nä ennen tommone ollu kato sehä aina juaksi puolen kilo-
02 metrin pääst et hej vaan hei.
-- ((6 riviä poistettu))
09 (:): [°jaaha°].
10 Ritva: => [£kuis teil tämmöttis£ onk(h)i me(h)enn(h)y he he=
11 Eeva: => => mijkäs siin_o<;
12 Ritva: >heheh<
13 (0.3)
14 Alli: => heh heh .hh m(h)ikäs £sii sit mahtaa olla£; (0.8) ja näi yhtäkkii
15 [hehhehheh]
16 (:): [hahhahhah] =
17 (:): =hah ha .hhh=
18 Ritva : =£aina enne ollu sydänystävä£;

Se, että Ritva ja Eeva osoittavat kysymyksillään (riveillä 10⁵ ja 11) kerrotun vaativan selettämistä, on linjassa Allin esittämän kuvauksen kanssa, koska tämä on itsekin päivitelty entisen poikaystävänsä äidin käytöstä. Tässä tapauksessa Alli yhtyykin ihmettelyyn (rivillä 14) esittämällä kolmannen, listan täydentävän kysymyksen (Jefferson 1990). Hän myös tarjoaa ihmettelyle lisävirikkeen (*ja näi yhtäkkii*) ja laajentaa näin meneillään olevaa toimintajaksoa. Tällä toiminnallaan Alli vahvistaa yhteisen asenteen ja näkökulman puheena olevaan asiaan.

Erilaiset kantaa ottavat kysymykset ovat siis *s*-partikkelin toinen kotipaikka. Tätä tukee Silva Kiurun (1977: 121) havainto, että *s*-partikkeli on hyvin yleinen retorisisissa kysymyksissä (myös Forsberg 1993: 250–252). Kantaa ottavissa kysymyksissä, kuten muistelukysymyksissäkin, partikkeli merkitsee osaltaan sitä, että kysymyksen esittäjälläkin on kysytystä asiasta jonkinlaista tietoa tai jonkinlainen mielipide. Näin ollen se voi toimia kielen aineksena, joka osaltaan merkitsee vuoron yhteiseen tietoon tai asenteeseen vetoavaksi ja joka näin luo yhteistä näkökulmaa ja toimintaa. Kantaa ottavat tai muulla tavoin puhujan tietämystä implikoivat kysymykset voivat kuitenkin toimia myös autoritaarisina tai haastavina vuoroina (vrt. Iso suomen kielioppi 2004: 802). Tähän tulkintaan saattavat ohjata esimerkiksi tilanteeseen tai keskustelijoiden rooleihin liittyvät odotukset (Halonen 2002: 182–204) sekä vuoron muut rakennepiirteet. Aineistossani on seuraava tapaus, jossa jaksoon sisältyvästä naureskelusta (riveillä 2, 6 ja 7) huolimatta kantaa ottava kysymys (rivillä 3) on sävyltään haastava. Tähän tulkintaan viittaa se, että Meeri vastaa kysymykseen kieltämällä sen presupponoiman väitteen (riveillä 4–5).

(10) Paketti

- 01 Meeri: et jotta sielt on sellaanen yllätys tulos mää aatteli et epä tahro tohtia
02 tun:nustaakka(h)a ha hah £mutta [ni£,
03 Minna: => [n:o mikäs siinä nyt pelot[tais. h
04 Meeri: [↑n(o) e(e)

⁵ Lounaismurteiden alueella, josta aineistokatkelma on nauhoitettu, muoto *kuis* saattaa olla leksikaalistunut. Tähän kiinnitti huomioni Auli Hakulinen. Mahdollisen leksikaalistumisen voi katsoa tukevan oletusta, että selitystä hakevat kysymykset ovat *s*-partikkelin yksi vakiintuneista käyttök konteksteista (vertaa *entäs*).

- 05 mikä ei mua mikään pe:lota mutta,=
 06 Minna: =hehh
 07 Meeri: nii, (.) muute(h) v(h)a(h)a fettä tulloo, .hh tulee sulle yllätysf

Minnan kysymyksessä on ensinnäkin aineksia, jotka osoittavat puhujan oman ja tämän keskustelukumppanin kantojen erilinjaisuutta: kysymystä aloittaa edellä sanotun odotuksenvastaisuutta merkitsevä partikkeli *no* (Raevaara 1989: 154–160), ja kysymyksen konditionaalimuoto merkitsee kysymyksen presupponoiman ja samalla edellisen vuoron implikoiman asiointilan (‘siinä pelottaa jokin’) non-faktuaaliseksi (vrt. esimerkkiin 7). Toiseksi kysymyksessä on *s*-partikkelin lisäksi partikkeli *nyt*, joka sekkin implikoi, että kysymyksen esittäjällä on kysytystä asiasta jonkinlainen käsitys (Hakulinen ja Saari 1995: 493). Kysymykseen on siis kasautuneena useampia aineksia, jotka yhtäältä merkitsevät sen erilinjaisuutta suhteessa edeltävään vuoroon ja toisaalta implikoivat puhujan ennakkokäsitystä kysytystä asiasta. Nämä kaikki ainekset yhdessä rakentavat kysymyksestä haastavan.

Puhujan tietämystä implikoivia kysymyksiä voidaan siis käyttää eri tavoin, ja näin ollen *s*-partikkeli voi saada niissä erilaisia tulkintoja: Tilanteissa, joissa kysymyksessä tai sen kontekstissa on puhujan auktoriteettia tai vuorojen erilinjaisuutta osoittavia aineksia, puhujan ennakkotietoa tai -käsitystä implikoiva *s*-partikkeli voi osaltaan luoda kysymyksen autoritaarisuutta ennakoimalla, että vastausta tullaan arvioimaan tätä implikoitua kysyjän tietoa vasten (vrt. Halonen 2002: 182–204). Sen sijaan tilanteissa, joihin kasautuu yhteistä näkökulmaa luovia elementtejä, *s*-partikkeli taas voi osaltaan merkitä kysymyksen yhteiseen tietoon ja asenteeseen vetoavaksi vuoroksi ja osoittaa, että kysymyksellä haetaan ensi sijassa yhteisen kannan vahvistamista.

KUULUMISIA TIEDUSTELEVAT KYSYMYKSET

Kuulumisia vaihdettaessa *s*-partikkelin sisältävä hakukysymys »mitäs kuuluu» tuntuu lähes kiteytyneeltä rakenteelta. Keskustelukumppanin kuulumisia tiedustelevat kysymykset ovatkin yksi *s*-partikkelin tavallisista ja helposti tunnistettavista käyttökonteksteista. Tällaiset kysymykset eroavat kuitenkin monella tavalla edellä käsitellyistä. Muistelukysymyksiä ja kantaa ottavia kysymyksiä esitetään keskustelujaksojen sisällä — kantaa ottavia kysymyksiä kommentteina johonkin edellä sanottuun ja muistelukysymyksiä vuorojen sisälläkin parenteettisina lausumina — kun taas kuulumisia tiedustellaan keskustelun alussa tai sen rajakohdissa. Muistelukysymyksillä etsitään jotain spesifistä tietoa ja kantaa ottavilla kysymyksillä samanmielisyyttä, mutta kuulumisia tiedusteleville kysymyksille on ominaista, että ne luovat vain väljän odotuksen vastauksen sisällöstä.

Harvey Sacks (1992: 561–569) on todennut, että keskustelun alku on yksi niistä paikoista, joissa kysymyksiä tyypillisesti esitetään. Aloittaessaan keskustelua osallistujien on ikään kuin löydettävä toisensa uudelleen, ajantasaistettava se yhteinen pohja, jolta keskustelua lähdetään käymään ja suhdetta jatkamaan. Keskustelun alussa esitetty »mitä kuuluu» -kysymys tarjoaa vastaanottajalle tilaisuuden mainita asioista, jotka vaikuttavat alkavan keskustelun kulkuun: kertomista tai käsittelyä kaipaavista tapahtumista tai esimerkiksi senhetkisestä kiireestä, joka vaatii keskustelun pitämistä lyhyenä. Vaihtoehto-

sesti kysymys tarjoaa tilaisuuden ilmaista, ettei tällaisia asioita ole.⁶ Kun yhteisen tiedon päivittäminen tehdään juuri kysymyksellä ja vastauksella, yhteistä toimintaa edellyttävällä vierusparirakenteella (vieruspareista esim. Schegloff ja Sacks 1973: 295–296; Raevaara 1997), keskustelijat voivat mainita omalta kannaltaan tärkeistä asioista, kun toinen on sitä pyytänyt eli kysymyksellään ilmaissut halunsa asettua kuulijaksi. On myös tavallista, että »mitä kuuluu» -kysymyksiä esitetään kaksi: sopivassa vaiheessa keskustelua ensimmäiseen kysymykseen vastannut esittää keskustelukumppanilleen vastavuoroisen kuulumisten tiedustelun. (Button ja Casey 1985; Raevaara 1993: 21–25.)⁷

»Mitä kuuluu» -kysymyksellä voidaan siis tarjota keskustelukumppanille tilaisuus kertoa alkavaan keskusteluun mahdollisesti vaikuttavista, hänen kannaltaan tärkeistä asioista. Puhelinkeskusteluissa kysymyksen esittääkin useimmiten soittaja, joka voi sillä varmistaa, että soiton ajankohta on vastaajalle sopiva (Hakulinen 1993). Vastaus aloitetaan tavallisimmin ilmaisemalla, ettei mitään erityistä kerrottavaa ole (esimerkki 11, rivi 5; esimerkki 12, rivi 6). Yleensä vuoroa kuitenkin jatketaan ottamalla esiin jotain, jonka pohjalta keskustelua voidaan jatkaa.

(11) Kauniit ja rohkeat

- 01 Missu: Marianne Järventaus?=
 02 Mervi: =no moi?
 03 Missu: ↑no moi,
 04 Mervi: => **[mitäs kuuluu].**
 05 Missu: [.hhhhhhhhh [ei täs mitää erikoistahh.=en jaksa kattoo Kauniita ja
 06 rohkeita >s'on niin ä:rsyttävä<,
 07 Mervi: ai. [hah
 08 Missu: [.hh hh vitsi,
 09 Mervi: mitä: sää sīt teet.
 10 Missu: .hhh en mitää. söin leipää tuola ulkona.

(12) Pommi

Koira Karvanen ja Miina ovat molemmat Annan lempinimiä.

- 01 Anna: Aнна Turunen?
 02 Ulla: .mh @eikö ollutkaan Koira Karvanen@ hhe
 03 [s(h)iellä heh .heh hh .hhh]
 04 Anna: [no e(h)i::: ollut Koira Kar:vanen .hhh]=
 05 Ulla: => =**.ehh no mitäs Mijnalle kuuluu.**
 06 Anna: no mitäs Miji:nalle tässä tulin joku aika sitte kotia ja .nhh on
 07 niin ihana vaikka täällä on kyllä ku ois pommi heitetty.
 08 .hh[hh
 09 Ulla: [kukas siellä on käyny terroritekoja tekemässä.
 10 Anna: no @mitäs luulisit oliskohan Koira Karvanen, hh@

⁶ Sacksin kuvaus koskee lähinnä kahden toisilleen ennestään tutun ihmisen tapaamisia.

⁷ Suomessa »mitä kuuluu» -kysymys ei tosin ole puhelinkeskusteluissa kovin yleinen. Puhelinkeskustelujen aloitusrutiineja tutkineen Auli Hakulisen mukaan (1993) kysymys esiintyy vain 10 prosentissa aloituksista. Tämän tutkimuksen aineistossa, joka on huomattavasti pienempi kuin Hakulisen aineisto ja jossa on vähemmän työpaikalle soitettuja puhelujia, »mitä kuuluu» -kysymys esiintyi 40 prosentissa aloituksista.

Ilmaisemalla heti vuoronsa alussa, ettei hänellä ole mitään erityistä kerrottavaa, vastaaja osoittaa tämän vaihtoehdon odotuksenmukaiseksi (esim. Tainio 1997). Ei uutisia -lausumaa ei kuitenkaan yleensä esitetä loppuun vietyä vastauksena vaan jatkoon siirrytään ilman taukoa (esimerkki 11, rivi 5) ja usein ilman muutakaan lausuman rajan prosodista merkkiä (esimerkki 12, rivi 6). Vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ylittäminen ilman prosodista katkoa (ks. Sacks ym. 1974; Hakulinen 1997) merkitsee odotuksenmukaiseksi myös sen, että vastauksessa kerrotaan kuitenkin jotain, jonka pohjalta keskustelua voidaan jatkaa. (Button ja Casey 1985; Raevara 1993: 21–25.) Vastaajat siis käsittelevät »mitä kuuluu» -kysymyksiä keskustelua aloittavina ja vastaajan tilannetta tarkistavina rutiinikysymyksinä, joiden esittäminen ei osoita kysyjän odottavan minkään erityisen uutisen kertomista. Tähän viittaa sekin, että vastauksissa kuvataan useimmiten juuri senhetkistä tilannetta tai soittoa välittömästi edeltäviä toimia.

Ne aineistossani esiintyvät tapaukset, joissa »mitä kuuluu» -kysymykseen ei liity *s*-partikkelia, tukevat ainakin osin sitä, että tässä kontekstissa *s*-partikkeli väljentää odotusta vastauksen sisällöstä ja on merkitemässä juuri sitä, ettei puhuja odota kuulevansa mitään erityisiä uutisia. Tosin *s*-partikkelin käytössä »mitä kuuluu» -kysymyksissä näyttää olevan myös yksilöllistä vaihtelua. Aineistossani partikkelittomia »mitä kuuluu» -kysymyksiä on enemmän kuin partikkelin sisältäviä, mutta suuren osan niistä esittää sama puhuja, joka hyvin systemaattisesti käyttää tätä varianttia.⁸ Hänen lisäksi partikkelittomia kysymyksiä esittävät ensinnäkin puhelinsoittoon vastanneet keskustelijat (esimerkki 13). Kun vastaaja esittää soittajalle »mitä kuuluu» -kysymyksen, hän ilmaisee olettavansa, että tällä on jotain kerrottavaa, eikä siis ymmärrettävästi häivyttä tätä oletusta *s*-partikkelilla. Toiseksi partikkelittomia kuulumisten tiedusteluja esittävät soittajat, jotka ilmaisevat odotaneensa vastaajalta uutisia (esimerkki 14, ks. riviä 6).

(13) Kuikka

- 01 Tuula: Tuula Kuisma?
 02 Maija: tääl on Kuikka hei.
 03 Tuula: => ↑no hei: **mitä kuuluu.h**
 04 Maija: mä olin jo valmistanu lauseen että vieläks tää numero on Kuismalla.

(14) Naimisiin

- 01 Missu: Marianne Järvent[aus?
 02 Vikke: [no moi:.
 03 Missu: ↑no moi:.
 04 Vikke: => **mitä: kuul[uu.**
 05 Missu: [.hh ei täs mitää erikoista. h
 06 Vikke: => no ↑onks meäl_luokkalaine Tammelan Kirsi menny naimisii.
 07 (0.3)
 08 Missu: .h mitä.h

⁸ Aineistossani on 19 puhelinkeskustelun alussa esitettyä »mitä kuuluu» -kysymystä, joista 7 sisältää *s*-partikkelin. Partikkelittomista kysymyksistä 6 on saman puhujan esittämiä, 3 puhelinsoittoon vastanneen puhujan esittämiä ja 3 tapauksessa kysyjä ilmaisee odottaneensa uutisia.

Keskustelun alussa esitettyjen »mitä kuuluu» -kysymysten lisäksi *s*-partikkeliä käytetään vastavuoroisissa kuulumisten tiedusteluissa; aineistossani se esiintyy kaikissa keskustelun kuluessa esitetyissä »mitä kuuluu» -kysymyksissä. Vastavuoroisia kuulumisten tiedusteluja esitetään sellaisissa keskustelun kohdissa, joissa jokin puheenaihe, yleensä toisen keskustelijan kuulumisiin liittyvä, on saatu loppuun. On kuitenkin tavallista, ettei edellinen aihe ole vielä selvästi hiipunut, vaan kysymyksen esittäjä ikään kuin ennakoi rajakohtaa. Tällä tavoin hän voi osoittaa halukkuutensa siirtyä keskustelukumppaninsa kuulumisiin.

(15) Seinät

- 01 Tuija: joo joo. aikooks Henriika pyrkii kansatieteeseen.
 02 Paula: no #kyy-# tämmöne ajatus on ollu ja ku p(h)ääsyk(h)oe on m(h)aa-
 03 nantaina ni,
 04 Tuija: joo joo elikkä teil on valmennuskurssi £menossa nyt[ten.£
 05 Paula: [ai:van oikein.
 06 Tuija: joo joo.
 07 Paula: => **mitäs te,**
 08 Tuija: .hh no< me ollaan tässä vähä pistetty seiniä kasaa.=
 09 Paula: =monta seinää teil on vielä jäljellä.

Vastavuoroisiin kuulumisten tiedusteluihin esitetyt vastaukset ovat samantyyppisiä kuin keskustelua aloittavien »mitä kuuluu» -kysymysten vastaukset. Ne aloitetaan ei uutisia -ilmoituksella ja niissä kuvataan puhujan senhetkisiä toimia. Kuvauksen liittymistä puhehetkeen osoitetaan usein myös demonstratiivipronominilla *tässä* (esimerkki 15, rivi 8). Kuulumisia tiedustelevia kysymyksiä käsitellään siis samaan tapaan riippumatta kysymyksen paikasta. Näin ollen *s*-partikkeli näyttää vastavuoroisissakin kysymyksissä toimivan aineksena, joka osoittaa, ettei puhujalla ole erityisiä odotuksia vastauksen suhteen, vaikka hän onkin halukas siirtämään keskustelun vastaanottajan kuulumisiin.

Koska vastavuoroiset »mitä kuuluu» -kysymykset sijoittuvat keskustelun sisään, ne siis merkitsevät siirtymää asiasta tai toiminnasta toiseen. Keskustelun kuluessa esitetyissä, uutta keskustelujaksoa aloittavissa kysymyksissä *s*-partikkelin käyttö voikin liittyä myös tähän kysymysten piirteeseen. Tähän viittaa *s*-partikkelin yleisyys sarjakysymyksissä. Kun kysymys on osa sellaisten kysymysten sarjaa, joilla jonkin aihepiirin sisällä siirrytään alakohdasta toiseen tai joilla sama kysymys kohdistetaan uusiin referentteihin, kytkevänä elementtinä vuoron alussa on usein *s*-partikkelin sisältävä konnektiivi *entäs* (esimerkiksi *Tuleeko Anni? – Entäs Elli?*). Tällaiset kysymyssarjat ovat yleisiä erilaisissa institutionaalisissa keskusteluissa, esimerkiksi haastatteluissa tai lääkärin vastaanotolla (Korpela tulossa). Seuraavissa katkelmissa lääkäri kysyy potilaan elämäntavoista.⁹ Lääkärit käyttävät kysymyssarjoissa paitsi konnektiivia *entäs* (esimerkki 16) myös *s*-partikkelin sisältäviä kysymyssanoja (esimerkki 17).

⁹ Esimerkit ovat aineistosta, joka on kerätty tutkimushankkeeseen Lääkärin ja potilaan vuorovaikutus suomalaisessa perusterveydenhuollossa (ks. Sorjonen ym. 2001).

- (16) lääkäri: **entäs** kahvi, (0.2) >kui paljo sitä menee<.
 potilas: #eee# **normaalisti** >sitä ei me< yhtää °sen enempää°.
 lääkäri: **entäs::**, (.) alkoholi,
- (17) lääkäri: .mhh ja **mites** tota:, (0.4) ↑tupakoitko,
 potilas: en.
 – – ((7 riviä poistettu: tarkentavia kysymyksiä tupakoinnista))
 lääkäri: .mhh ja **mitenkäs** sulla alkoholin käyttö on.

Arkikeskusteluaineistossani ei ollut sellaisia *s*-partikkelin sisältäviä kysymyksiä, jotka selvästi liittyisivät tämäntyyppiseen kysymyssarjaan. Keskustelun kuluessa esitetty vastaavuoroinen »mitä kuuluu« -kysymys muistuttaa kuitenkin yllä olevien esimerkkien kysymyksiä sikäli, että se kytkeytyy keskustelun alussa esitettyyn »mitä kuuluu« -kysymykseen ja on ikään kuin sarjassa seuraava: sillä puhuja kohdistaa edellä käsiteltävänä olleen kysymyksen uuteen referenttiin eli siirtää keskustelun omista kuulumisistaan keskustelukumppaninsa kuulumisiin.

PUHEENAIHEEN ESITTELEVÄT KYSYMYKSET

Edellä käsitellyissä tapauksissa *s*-partikkeli liittyy kysymykseen, jolla vastaanottajalle tarjotaan tilaisuus ottaa esille jokin viimeaikaisiin toimiinsa liittyvä puheenaihe. Tällaisten kysymysten lisäksi partikkelia käytetään yleisesti sellaisissa kysyvissä vuoroissa, joilla puhuja itse esittelee uuden puheenaiheen. Esimerkissä 18 soiton syynä olleen asian käsittely on loppumassa, ja Eini siirtää rivin 6 vuorollaan puheen Tiinan viimeaikaisiin toimiin.

(18) Kirjoitustouhuissa

- 01 Eini: jos ei tuu nii ei kai se oo mitää kauhiaa,
 02 Tiina: [n- no ei se ookkaa.]
 03 Eini: [nii, niihä sitä pää]tel[tii jo.
 04 Tiina: [nii:, £joo:£
 05 Eini: joo:
 06 Eini: => no ↑niin, **mitäs ö sä oot**< (0.3) kirjotustouhuis ja,
 07 Tiina: joo:, mä [oon,
 08 Eini: [ootko pysyny tervhenä.

Tässä sekä vuoroa aloittava partikkeliketju *no niin* (Raevaara 1989) että *s*-partikkelin sisältävä kysymyspronomini *mitäs* merkitsevät uuden keskustelujakson alkua. Näyttääkin siltä, että *s*-partikkelin sisältävä kysymyssana *mitäs* tai *mites* ja sitä seuraava puheenaiheen esittelevä lausuma muodostavat kiteytyneen rakenteen, jolla uusia topiikkejä otetaan esille (myös Iso suomen kielioppi 2004: 777). Esimerkissä 18 kysymyspronominia tosin seuraa epäröinti (rivi 6: äänne *ö*), joka voi merkitä suunnanvaihdosta: hakukysymyksenä alkaneen lausuman korvaamista väitteen muotoisella lausumalla. Aineistossa on kuitenkin myös tapauksia, joissa jatko liittyy kysymyspronominiin katkotta (esimerkiksi *no mitäs työ ootta tullu torstaina jo.*).

Esimerkissä 19 on rakenteeltaan toisentyypinen puheenaiheen esittelevä kysymysvuoro. Keskustelu Sepon apurahahakemuksesta on hiipumassa (riveillä 1–7), ja Kaija siirtää puheen uuteen aiheeseen *s*-partikkelin sisältävällä kysymyksellä (rivillä 8).

▷

(19) Setäasia

- 01 Seppo: nii vaa kuhampahan nyt pistin k- =
 02 Kaija: =ni: no ainahan sitä pittää yrittee.
 03 Seppo: .h[h
 04 Kaija: [.hh .h
 05 Seppo: joo-[o,
 06 Kaija: [joo:, hh
 07 (.
 08 Kaija: => **no mitäs tuota, (.) .ngt tuumaillet tästä setäasiasta. hhh**
 09 Seppo: kahh m(h)ik(h)ä: äh(h) he he .h joo [ei o,
 10 Kaija: [£mukava£,=
 11 Seppo: =hieno homma on on.

Esimerkissä 18 Eini otti *s*-partikkelin sisältävällä kysymysvuorolla esille uuden puheenaiheen. Mutta jo Tiinan esittäessä vastaustaan hän siirtyi toiseen Tiinan kuulumisiin liittyvään asiaan (rivillä 8). Nopea uusi siirtymä sekä rivin 6 vuoroa päättävä, kirjoitus-touhut listan osaksi merkitsevä *ja*-partikkeli osoittavat Einin tarjonnan kirjoitustouhuja vain yhdeksi mahdolliseksi käsiteltäväksi asiaksi, ikään kuin lähtökohdaksi Tiinan kuulumisia koskevalle keskustelulle. Samoja piirteitä on myös esimerkissä 19. Keskustelijat ovat sisaruksia, joten Kaijan esittelemää puheenaihetta — setäasiaa — voi pitää yhteisenä, mitä osoittaa siihen viittaavan lausekkeen määritekin (rivi 8: *tämä*). Kysymyksellään Kaija poimii Sepon mielipiteen keskustelun lähtökohdaksi ja tarjoaa tälle tilaisuuden aloittaa aiheen käsittely (vrt. Sacks 1992: 340–347). Sepon näkemyksestä siirrytään kuitenkin pian yhteiseen näkökulmaan.

Vastavuoroiset »mitä kuuluu» -kysymykset, uuden puheenaiheen esittelevät kysymykset ja kysymyssarjoihin liittyvät kysymykset aloittavat uutta keskustelujaksoa ja merkitsevät siirtymää aihepiiristä tai toiminnasta toiseen. Se, että *s*-partikkeli esiintyy tällaisissa kysymyksissä hyvin yleisesti, viittaa siihen, että partikkeli toimii siirtymän, sekventiaalisen rajakohdan merkinä. Tätä tukee myös siirtymää merkitsevän *entä*-konnektiivin leksikaalistuma *entäs*. Kuten olen todennut, *s*-partikkelin sisältävillä kysymyksillä tehtyihin puheenaiheen aloituksiin liittyy kuitenkin usein myös se piirre, että aihe tarjotaan ikään kuin lähtökohdaksi jonkin laajemman aihepiirin käsittelylle, vain yhdeksi mahdolliseksi keskustelun kohteeksi. Näin ollen partikkeli voi olla merkitsemässä myös sitä, ettei kysymyksen esittäjä odota vastaanottajalla olevan erityistä kerrottavaa juuri kysytystä asiasta. Siihen, toimiiko *s*-partikkeli ensi sijassa siirtymän merkinä vai väljentääkö se odotusta vastauksen sisällöstä, vaikuttavat jälleen kysymyksen muut rakennepiirteet ja konteksti. Esimerkiksi institutionaalisten keskustelujen kysymyssarjoissa partikkeli näyttää toimivan lähinnä keskustelua jäsentävänä, rajakohtia merkitsevänä aineksena. Sen sijaan esimerkiksi tilanteissa, joissa aikuinen jututtaa lasta, *s*-partikkelin käyttö kysymyksissä näyttää liittyvän ensi sijassa siihen, ettei aikuinen kysymyksillään niinkään hae tietoa vaan houkuttelee lasta puhumaan. Esimerkissä 20 Jaana on aikuinen ja Leena lapsi.

(20) Syysloma

- 01 Jaana: .mhh no mitenkä koulu on lähteny taas pyörimmää,
 02 Leena: ihah hyvi.
 03 Jaana: ↑millon teill_on syysloma.
 04 (1.0)

- 05 Leena: mitä,
 06 Jaana: => **millonkas teill_on syysloma.**
 07 Leena: nytte.
 08 Jaana: ai ny:t. .hhh ahaa.
 09 (1.3)
 10 Jaana: => **no mitäs kaikkee sinä oot lomalla tehny.=millonkas se alako.**
 11 Leena: <mm::: perjantaina> mhh .mhh tai lauantaina.

POIKKEUSTAPAUKSET: S-PARTIKKELI PUHEENAIHETTA JATKAVISSA KYSYMYKSISSÄ

Puheenaiheen esittelevien kysymysten lisäksi *s*-partikkelia käytetään joskus myös sellaisissa kysymyksissä, joilla pyydetään lisätietoa jostakin edellä kerrotusta asiasta, mutta jotka eivät ole sen kaltaisia arvioivia vuoroja kuin edellä käsitellyt esimerkkien 7–10 kysymykset. Näitä tapauksia, joita aineistossani on muutamia, voi pitää poikkeustapauksina, koska niissä *s*-partikkeli tuo kysymykseen merkityspiirteen, joka on ominainen sen yleisemmille käyttötilanteille (Clayman ja Maynard 1995; Sorjonen 2001: 49–56).

Ne *s*-partikkelin sisältävät kysymykset, joilla pyydetään lisätietoa edellä kerrotusta, sijoittuvat keskustelujaksoihin, joissa kysymyksen esittäjä ottaa etäisyyttä keskustelukumppaninsa esille ottamaan asiaan, vaikka pyytääkin tätä jatkamaan aiheesta. Tällaista tapausta havainnollistaa esimerkki 21. Riveillä 4–5 Seppo ilmoittaa eksplisiittisesti, ettei ole kiinnostunut kuulemaan veroasioistaan, joista Kaija on hänelle kertomassa. Sepon seuraavassa kysymyksessä (rivillä 7) *s*-partikkeli osoittaa samaa asennetta implisiittisesti. Tässä tapauksessa sen käyttö vihjaa, että puhuja esittää kysymyksen antaakseen keskustelukumppanilleen luvan jatkaa asiaansa, vaikka epäileekin, ettei tällä ole uutisarvoista kerrottavaa.

(21) Verot

- 01 Kaija: äiti soitti tänä aamuna ja tuota .nff .h ja ja:, (.) sitte< (.) se sano että
 02 sinä et oo ilmeisesti ite tietone n:äistä sinu verop- (.)
 03 vero: h asioi[stas,
 04 Seppo: [ka en oo eikä niin
 05 kiinnosta kun tjet:ää mitä siellä on.
 06 Kaija: e no kyllä luulis kiinnostavan.
 07 Seppo: => **no mitäs siel[lä m[u-**
 08 Kaija: [.h [sinä oot saanu t- (.) tsemnose tuhatkakssataa taka:s.
 09 (1.0)
 10 Seppo: taka:si.=
 11 Kaija: =ni::,
 12 (1.3)
 13 Seppo: °ö nyt kyllä nyt° valehtelet (jotta) vipa:ttaa.

Kun keskustelukumppani on ottanut esille jonkin uuden asian, lisätiedon pyytäminen kysymyksellä on tapa osoittaa halukkuutta jatkaa aiheen käsittelyä ja ilmaista kiinnostusta (Raevara 1993: 33–40). Tällaisessa tilanteessa *s*-partikkelin sisältävän kysymyksen esittäminen voi implikoida puhujan ottavan etäisyyttä puheena olevaan asiaan, vaikka tarjoaakin keskustelukumppanille tilaisuuden jatkaa aiheesta. Aina keskustelijat eivät kuitenkaan osoita esille ottamaansa asiaa yhtä selvästi uutisarvoiseksi kuin Kaija yllä, ja tällöin lisätietoa pyytävä *s*-partikkelin sisältävä kysymys voi olla myös keino antaa kes-

▷

kustelukumppanille liikkumatilaa: samalla kun kysymys tarjoaa paikan asian jatkamiselle, *s*-partikkeli väljentää odotusta, että keskustelukumppani ryhtyisi käsittelemään asiaa yksityiskohtaisemmin tai että tällä olisi siitä jotain erityistä kerrottavaa (ks. esimerkki 12, rivit 9–10).

EHDOTUSTA HAKEVAT JA KÄSITTELEVÄT KYSYMYKSET

Ehdotusta hakevissa kysymyksissä *s*-partikkeli sijoittuu samantyyppiseen käyttökontekstiin kuin muistelukysymyksissä siinä mielessä, että toiminta rakentuu yhteiseksi. Kun muistelukysymyksillä etsitään yhteiseksi oletettua tietoa, ehdotuksia hakevilla kysymyksillä etsitään ratkaisua yhteisen suunnitelman toteuttamiseksi. Esimerkki 22 on puhelun alusta. Kysytyään Matin kuulumisia Jussi saa kuulla tämän olevan lähdössä lenkille ja kertoo olevansa itsekin samoissa aikeissa (rivillä 1).

(22) Lenkille

- 01 Jussi: ↑mäki lähen lenkille,h
 02 Matti: läh^het va[i,
 03 Jussi: => [joo< **no kuule, (.) mihis mennä**ä.
 04 Matti: [eiku p- äh häh häh häh .hh
 05 fmennää puolivälii jonnek[kii: puolivälin krouvviif.
 06 Jussi: [mm mull_on täs #eee#]
 07 Jussi: vedin just kans verkarit päälle ja lenkkarit jalkaan,
 08 Matti: joo:.,
 09 Jussi: sit mä muistin et mun täytyy vielä .hh (0.3) pistää kutsuja matkaan.

Jussin kysymykseen rivillä 3 sisältyy ehdotus yhteisestä lenkkeilystä, ja lisäksi kysymys tarjoaa Matille tilaisuuden ehdottaa reittiä. Tässä tapauksessa yhteisen juoksulenkin suunnittelu osoittautuu leikinlaskuksi, ja Jussi siirtyy soiton syyhyn rivillä 9 (ks. jo riviä 6).

Ehdotuksia hakevan kysymyksen esittäminen ei osoita puhujan olettavan, että vastaanottajalla olisi tarjolla valmis vastaus. Tämä näkyy muun muassa siinä, että joskus puhujat jatkavat itse esittämällä ehdotuksen. Esimerkki 23 on puhelinkeskustelusta, jossa Erkki ja Anna sopivat seuraavan päivän kyläilyyn liittyvistä järjestelyistä. Annan esittämä *s*-partikkelin sisältävä kysymys (rivillä 1) aloittaa keskustelun tapaamispaikasta.

(23) Kylään

- 01 Anna: => ni ni ↑mitäs me sovittais,=nii että .hh et me k- kolme tavataa vaik siinä,
 02 .hh #ee# kioskillä s[i-
 03 Erkki: [joo samalla kioskillä [joka ei o kukkakioski,
 04 Anna: [ööö
 05 Anna: nii, nii just sillä sillä ö kioskillä ni joka ilmeisesti ei o kioski
 06 ollenkaa,=ehän sii o mitää kioski enää o.

Tässä tapauksessa Anna jatkaa kysymyksensä jälkeen itse esittämällä ehdotuksen (riveillä 1–2), mutta keskeyttää vuoronsa heti, kun keskustelukumppani ottaa vuoron (ks. rivejä 2–3). Tämä osoittaa kysymyksen esittäjän halukkuutta antaa myös vastaanottajalle tilaisuus oman kantansa esittämiseen ja muokkaa vastauksen hakemisesta yhteistä

toimintaa. Tätä toiminnan yhteisyyttä luo ja vahvistaa myös se, että Erkki rakentaa vuoronsa (rivillä 3) Annan vuoron jatkoksi ja Anna puolestaan ilmaisee samanmielisyyttään vuorolla (rivillä 5), joka on muotoiltu rakenteeltaan paralleeliseksi Erkin vuoron kanssa.

Ehdotuksia hakevien kysymysten lisäksi *s*-partikkelia käytetään kysymyksissä, joilla pyydetään lisätietoa keskustelukumppanin esittämästä ehdotuksesta tai pyynnöstä. Nämä kysymykset eivät rakenna toiminnasta yhteistä vaan muistuttavat edellä käsittelemiäni poikkeustapauksia eli kysymyksiä, joilla pyydetään lisätietoa keskustelukumppanin kertomasta asiasta. Ehdotusten vastaanottajana puhuja on kuitenkin erilaisessa asemassa kuin kertomuksen tai uutisten vastaanottajana, ja ehdotusta käsittelevissä kysymyksissä *s*-partikkeli myös esiintyy melko yleisesti, mikä puoltaa näiden kysymysten tarkastelemista omana ryhmänään.

Ehdotus (esimerkki 24, rivi 1) on vierusparin etujäsen, eli se luo odotuksen siitä, että vastaanottaja esittää jälkijäsenen: joko suostuu ehdotukseen tai torjuu sen (esimerkki 24: rivit 13–14).

(24) Elokuviin

- 01 Eeva: elokuvissa käykee.
 02 (1.5)
 03 Timo: jaa: eipä oo vielä suunniteltu mittää.=>oiskos sielä mittää.
 04 Eeva: .h no: #e em# s[iell:: e<]
 05 Timo: [>kai siellä nyt ai]na<,
 06 Eeva: hh .hhhh kotimaisia on ja sitte on semmone ku daun pai loo mitä m- on
 07 hirveesti kehuttu mitä minä oon, (.) meinannu mennä kahtommaan
 08 pi[tkään mutta [ei o tullu katottuu.
 09 Timo: => [.hjoo [minkäs tyylin kuva (se o),
 10 Eeva: .hhhh #y# olisko se niinku vähä tämmöne jännäri. hh[h
 11 Timo: [joo::
 12 Eeva: [ja sit se<]
 13 Timo: [emmiä tie] tännää m: lähettääkö myö tiältä, (.) minnekk:ää etem-
 14 mäs voan huomenna vois kyllä harkita.

s-partikkelin sisältäviä kysymyksiä esitetään usein tilanteissa, joissa ehdotuksen vastaanottaja päätyy suostumaan ehdotukseen vain varauksellisesti tai osin (ks. esimerkki 24, rivi 9 ja rivit 13–14) tai joissa hän kysymyksen esittämishetkellä on vielä selvästi epäroivällä kannalla.¹⁰ Näin ollen *s*-partikkelin käyttäminen kysymyksissä, joilla pyydetään lisätietoa toisen esittämästä ehdotuksesta, näyttää implikoivan epärointiä tai jopa ennakoivan, ettei puhuja tule hyväksymään ehdotusta ainakaan varauksettomasti.

Ehdotuksia hakevat ja ehdotuksia käsittelevät kysymykset muodostavat siis kaksi erityyppistä *s*-partikkelin käyttökontekstia. Ensin mainitut kysymykset rakentavat meneil-

¹⁰ Esimerkissä 24 myös rivin 3 vaihtoehtokysymys implikoi varauksellista suhtautumista: siinä on *s*-partikkeli ja lisäksi kieltohakuinen indefiniittipronomini *mitään*. Aineistossani ehdotusta käsittelevistä *s*-partikkelin sisältävistä kysymyksistä 7/11 sijoittuu jaksoihin, joissa kysymyksen esittäjä joko torjuu ehdotuksen tai päätyy suostumaan siihen vain varauksellisesti. Muissakin tapauksissa kysyjän voi tulkita olevan epäroivällä kannalla vielä kysymyksen esittämishetkellä.

lään olevasta toiminnasta yhteistä, ja niissä partikkeli toimii juuri tätä yhteisyyttä luovana kielenaineiksena. Sen sijaan ehdotuksia käsittelevissä kysymyksissä *s*-partikkeli näyttää implikoivan epäröintiä tai varauksellisuutta. On kuitenkin mahdollista, että kysymysten sijoittuminen osaksi samaa toimintaa, tulevien tapahtumien suunnittelua, vaikuttaa partikkelin käyttöön ja tulkintaan. Kontekstit voivat tukea toisiaan — samaan tapaan kuin partikkelin käyttö »mitä kuuluu»-kysymyksessä ja sen kiteytyneessä vastausfraasissa *mitäs tässä* — ja ohjata partikkelin tulkittamista yleisemmin suunnittelutoimintaan liittyväksi. Tällöin partikkelin merkitys saattaa jäsentyä tämän toiminnan kehityksessä esimerkiksi niin, että se mielletään meneillään olevan harkinnan indeksiksi.

1600-LUVULTA NYKYPäIVÄÄN

Liitepartikkelin *-s* on selitetty syntyneen yhtäältä persoonapronominista *sinä* ja toisaalta demonstratiivipronominista *se* (Penttilä 1957: 119; L. Hakulinen 1979: 88–89). 1600-luvun tekstien liitepartikkeleita tutkinut Pirkko Forsman Svensson (1994) toteaa, että Agricollalla ja 1600-luvun teksteissä *s*-partikkelin *sinä*-alkuperä on vielä selvästi nähtävissä: partikkelia käytettiin lähes yksinomaan yksikön 2. persoonan yhteydessä *sinä*-pronominin vastineena. Partikkeli oli yleinen kirjoitetuissa dialogeissa, kehotuksissa ja kysymyksissä (esimerkiksi *Sanos meille! Mitäs huudat? Miksis julmistuit?*), ja sen käyttötapaukset olivat tyyliään neutraaleja. 1700-luvun teksteissä *s*-liitteen käyttö ei enää ollut sidoksissa 2. persoonaan (Forsman Svensson 2003 [1998]). Tapaukset, joissa sitä käytettiin muiden persoonien yhteydessä (esimerkiksi *Kuinkas siis Vapahtaja sanoo, Mitäs ei rakkaus woi ja waikuta, Mikäs waria kuumempi on?*) esiintyivät kuitenkin vielä 1700-luvulla lähinnä pohjalaisten tai kainuulaisten kirjoittajien teksteissä. Partikkelin irtaantumiseen persoonasta kirjoitetussa kielessä onkin Forsman Svenssonin mukaan (ma.) voinut vaikuttaa yhtäältä kirjoittajien tausta: 1600-luvulla kirjoittajat olivat lähes yksinomaan lounais- ja hämäläismurteiden alueelta, mutta 1700-luvun tekstien kirjoittajat tulivat myös muilta alueilta, ja heidän teksteissään alkoi esiintyä sellaisiakin *s*-liitteen käyttöjä, joilla saattoi olla yhteys liitteen *se*-alkuperään. Toisaalta partikkelin käyttöalan laajenemiseen ainakin lounais- ja hämäläismurteiden edustajien kirjoituksissa on Forsman Svenssonin mukaan voinut vaikuttaa sekin, että *s*-liitteeseen on ehkä vähitellen yhdistynyt *-st(A)*-liite. Tätä viimeksi mainittua liitettä, jonka on katsottu syntyneen *se*-pronominin *sitä*-muodosta (Penttilä 1957: 119; Rapola 1966: 486), käytettiin samantyyppisissä konteksteissa kuin *s*-liitettä, tosin vain kysymyksissä.

1600- ja 1700-luvun teksteissä *s*-partikkeli näyttää esiintyvän, ainakin Forsman Svenssonin (1994; 2003 [1998]) esittämien esimerkkien valossa, pääasiassa opettavissa ja ohjaavissa konteksteissa: kehotuksissa, opettavissa ja retorisisissa kysymyksissä sekä arvoituksissa (ks. esimerkkejä edellä). Partikkelin käyttökontekstien valikoima on tietysti yhteydessä tuon ajan tekstilajeihin ja siihen, millaisissa teksteissä partikkelin käytön mahdollistavaa dialogia, kehotuksia ja kysymyksiä esiintyi. Se on kuitenkin saattanut vaikuttaa myös niin, että kirjoitetussa kielessä *s*-partikkeli on alettu hahmottaa, persoonasta riippumattoman käytön yleistettyä, nimenomaan retoristen ja opettavien kysymysten liitteeksi. Tähän voi liittyä myös se, että Renvall on kieliopissaan (1840: 119) kuvannut *s*-partikkelin pääasiassa kysymyksissä esiintyväksi ja niiden merkitystä vahvistavaksi liitteeksi.

Voisikin ehkä ajatella, että *s*-partikkelin käyttökontekstit vanhassa kirjasuomessa ovat vaikuttaneet sen nykyiseen käyttöön kysymyksen esittäjän tietämyksen merkitsijänä — sen ohella, että tässä käytössä voi olla näkyvissä myös partikkelin *se-* tai *sitä-*alkuperä (vrt. Halonen 2002: 183, L. Hakulinen 1979: 89¹¹).

Sinä-pronominin vastineena *s*-partikkeli on ollut puhuttelua osoittava aines, ja tästä partikkelin käytöstä mainitaan myös varhaisissa puhutun kielen tutkimuksissa. 1800-luvun lopun murteiden lauseoppia käsittelevissä tutkimuksissaan Setälä (1883: 141) ja Kannisto (1902: 254–255) toteavat *s*-partikkelia käytettävän puhuttelussa ja vilkkaassa kerronnassa. Kanniston mukaan *s*-liitettä käytetään osittain vahvistavana partikkelina, osittain yksikön 2. persoonan merkityksessä. Latvala puolestaan toteaa (1894: 65–66), että *s*-liitettä käytetään imperatiiveissa ja kysymyksissä antamaan puheelle vilkkautta (esimerkiksi *Avakkaas ovi, Kenens tuo on*), mutta on olemassa »toistakin laatua» oleva *s*-liite, jolla on selvä yksikön 2. persoonan merkitys ja jota voidaan käyttää muun muassa konjunktioissa (esimerkiksi *kyllä se paree on, kus panet maata*) mutta myös kysymyksissä (esimerkiksi *milläs meet*; vastine 3. persoonassa *millä hän menöö*). Tällaisella *s*-partikkelin puhuttelukäytöllä voi katsoa olevan yhteys partikkelin nykyiseen käyttöön direktiiveissä. Lauri Hakulinen (1979: 89) esittääkin *s*-partikkelin *sinä*-lähtöisistä käyttötavoista esimerkkeinä juuri kehotuksia (esimerkiksi *Tules tänne! Näes mitä löysin!*). Mutta partikkelin *sinä*-alkuperän, sen käytön puhuttelun merkkinä, voi ajatella olevan näkyvissä myös niissä partikkelin sisältävissä kysymyksissä, joilla keskustelu suunnataan vastaanottajan kuulumisiin tai vaikkapa houkutellaan lasta puhumaan. Onhan puhuttelemine tapa suunnata huomio keskustelukumppaniin ja siirtää tälle seuraavan puhujan tai toimijan rooli; ja se on tarpeen juuri keskustelun rajakohdissa, kun osallistujien asema toiminnassa muuttuu.¹²

ARKIKESKUSTELUSTA INSTITUTIONAALISEEN KESKUSTELUUN

Arkikeskusteluissa *s*-partikkelia käytetään siis muistelevissa ja kantaa ottavissa kysymyksissä, jotka osoittavat kysymyksen esittäjälläkin olevan tai olleen kysytystä asiasta tietoa tai jokin käsitys. Tällaiset kysymykset asettavat puhujan ja vastaanottajan symmetrisempään asemaan kuin kysymykset yleensä ja luovat yhteistä näkökulmaa ja toimintaa. Tätä partikkelin käyttökontekstia muistuttavat myös ne tilanteet, joissa *s*-partikkeli esiintyy ehdotuksia hakevissa kysymyksissä. Nämä kysymykset eivät osoita keskustelijoiden yhteistä tietoa relevantiksi, mutta niillä tulevan toiminnan suunnittelu, sopivan ratkaisun etsiminen rakennetaan yhteiseksi toiminnaksi.

¹¹ Lauri Hakulinen (1979: 89) esittää *se*-lähtöisistä *s*-partikkelin käyttötavoista esimerkkeinä kysymyksiä, joita voi pitää kantaa ottavina (esimerkiksi *Mikäs nyt? Onkos se totta?*).

¹² Tässä esittämiäni ajatuksia, tai pikemminkin ajatusleikkejä siitä, miten keskustelunanalyttisen tarkastelun esiin nostamat *s*-partikkelin merkitykset voisivat olla yhteydessä sen alkuperään, ei ole tarkoitettu partikkelin kieliopillistumista koskeviksi päätelmiksi. Aineistoni ja pätevyuteni ei mahdollista partikkelin tarkastelua kieliopillistumisen näkökulmasta (ks. esim. Laitinen 2002).

Arkikeskusteluissa *s*-partikkelin yleinen käyttökonteksti ovat myös vastaanottajan kuulumisia tiedustelevat kysymykset sekä kysymykset, joilla esitellään uusi puheenaihe tai siirrytään asiasta toiseen jonkin aihepiirin sisällä. Kysymykset siis aloittavat uutta keskustelujaksoa, ja tässä kontekstissa *s*-partikkeli näyttääkin toimivan siirtymän tai keskustelujakson alun osoittimena. Varsinkin kuulumisia tiedustelevat kysymykset mutta myös osa puheenaiheen esittelevistä *s*-kysymyksistä ovat sellaisia, joilla puhuja suuntaa keskustelun vastaanottajan kokemusten alueelle mutta joiden esittäminen ei implikoi puhujan odottavan, että vastaanottajalla olisi juuri kysytystä asiasta erityistä kerrottavaa. Esitinkin, että *s*-partikkelin käyttäminen kysymyksissä voi implikoida, ettei kysymyksen esittäjällä ole erityisiä odotuksia vastauksen suhteen. Myös ehdotuksista lisätietoa pyytävissä kysymyksissä *s*-partikkeli näyttäisi toimivan samaan tapaan ja vihjaavan, ettei kysytty tieto ole kysymyksen esittäjän kannalta erityisen tärkeä, vaan ainoastaan yksi päätökseen mahdollisesti vaikuttavista seikoista.

Olen siis tarkastellut sitä, minkä tyyppisissä kysymyksissä ja toiminnoissa *s*-partikkelia käytetään, ja tämän tarkastelun pohjalta esittänyt päätelmiä niistä piirteistä, joita partikkeli tuo meneillään olevaan toimintaan. Näitä toiminnan piirteitä voisi ehkä nimittää myös kohteliaisuudeksi, tuttavallisuudeksi, kysymysten pehmentämiseksi tai vahvistamiseksi. Tässä mielessä esittämiäni päätelmien voi katsoa olevan linjassa niiden kuvausten kanssa, joita *s*-partikkelista on aiemmin esitetty. Partikkelin erilaisten käyttökontekstien tarkastelu on kuitenkin osoittanut myös, että sen merkityksen kuvaaminen tämäntyyppisillä yleistävillä luonnehdinnoilla ei kerro juuri mitään siitä, miten partikkelin käyttö kussakin yksittäisessä tapauksessa tai tapaustyyppissä muokkaa toimintaa.

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut vain *s*-partikkelin sisältäviä kysymyksiä. En siis ole systemaattisesti verrannut partikkelin sisältäviä kysymyksiä niihin tapauksiin, joissa vastaavan tyyppisissä toiminnoissa partikkelia ei käytetäkään. Tällainen rinnakkaistapausten analyysi mahdollistaisi *s*-partikkelin merkitystä ja käyttöä koskevien päätelmien testaamisen ja täsmentämisen. Hyvin pienellä aineistolla tehty partikkelin sisältävien ja partikkelittomien »mitä kuuluu»-kysymysten vertailu toi esiin muun muassa sen, että ainakin tällaisissa rutiinimaisissa toiminnoissa *s*-partikkelin käytössä voi olla myös yksilöllistä vaihtelua. Tässä tutkimuksessa partikkelittomien hakukysymysten mukaan ottaminen ei ole kuitenkaan ollut mahdollista, koska arkikeskusteluaineiston tarkastelu on ollut vain välivaihe, keino saada välineitä institutionaalisen tilanteen, Kelan asiointikeskustelujen analyysiin (Raevaara, tulossa). Mutta myös institutionaalisten tilanteiden analyysistä kertyy tietoa, jota voi hyödyntää selvitetessä kielellisten rakenteiden käyttöä ja merkitystä paitsi kyseisessä tilanteessa myös yleisemmältä kannalta (Haakana ym. 2002). Institutionaalisisissa keskusteluissa hoidetaan joitakin institutionaalisia tehtäviä, ja tämän vuoksi niistä on suhteellisen helppo löytää toistuvia, rinnastettavia ja toisiinsa verrattavissa olevia toimintoja. Tämä tarjoaa mahdollisuuden tarkastella näiden toimintojen tekemiseen käytettyjä kielellisiä rakenteita ja niiden variaatiota sekä tarkentaa kuvausta siitä, millaisiin toiminnan ulottuvuuksiin rakenteet kytkeytyvät (ks. Raevaara ja Sorjonen, tulossa). On kuitenkin otettava huomioon, että institutionaalisisissa tilanteissa toimintojen kirjo ei ole välttämättä yhtä laaja kuin arkikeskusteluissa, joten yhden institutionaalisen tilanetyypin analyysi voi tarjota fokusoidun mutta myös yksipuolisen kuvan tutkittavan rakenteen käytöstä ja merkityksistä.

Kuten alussa totesin, Kelan virkailijat käyttävät *s*-partikkelia taajaan: se esiintyy yli

puolella heidän hakukysymyksistään (57 %, N=190). Partikkelin on todettu olevan yleinen myös opettajien (Keravuori 1988: 77–78) ja terapeuttien (Halonen 2002: 182–183) kysymyksissä. Arkikeskusteluissa *s*-partikkeli on sen sijaan harvinaisempi: käyttämässäni aineistossa se esiintyy reilussa neljänneksessä hakukysymyksistä (28 %, N=190).¹³ Kvantitatiivisen tarkastelun perusteella *s*-partikkelin voisi siis katsoa olevan institutionaalisille keskusteluille ominainen piirre. Tällainen tarkastelu jättää kuitenkin peittoon sen, että erityyppisissä institutionaalisissa tilanteissa *s*-partikkelin käyttökontekstit voivat olla erilaisia ja yhdenkin tilannetyypin sisällä partikkelilla voi olla monenlaista käyttöä. Halosen mukaan (2002: 182–204) alkoholimiterapiakeskusteluissa osallistujat käsittelevät *s*-partikkelin sisältäviä terapeutin kysymyksiä puhujan ennakkotietoa implikoivina vuoroina, joilla tämä hakee jotain tiettyä oikeaa vastausta. Myös erilaisissa opetustilanteissa pääosa *s*-partikkelin sisältävistä opettajan kysymyksistä on todennäköisesti samantyyppisiä. Kelan asiointikeskusteluista tällaiset ohjaavat, kysymyksen esittäjän ennakkotietoa implikoivat ja oikeaa vastausta hakevat kysymykset sen sijaan puuttuvat. Alustavan tarkastelun perusteella näyttää kuitenkin siltä, että Kelan keskusteluissa *s*-partikkelia käytetään tätä muistuttavassa käyttökontekstissa. Virkailijalla ja asiakkaalla on usein edessään joukko hoidettavaan asiaan liittyviä papereita, ja on tavallista, että virkailijan kysymys kohdistuu tietoon, joka on löydettävissä myös näistä dokumenteista. Kysymyksensä muotoilulla (esimerkiksi *mikä^s sulla täällä on vuo:kra, montas sulla täs nyt on,*) sekä suuntaamalla katseensa papereihin virkailija osoittaa etsivänsä tietoa dokumenteista samalla, kun pyytää sitä asiakkaalta. *s*-partikkelin sisältävä kysymys osoittaa siis relevantiksi keskustelijoiden yhteisen pääsyn kysytyyn asiaan ja rakentaa vastauksen etsimisen yhteiseksi toiminnaksi. Toki virkailijat esittävät myös muistelukysymyksiä.

Kelan asiointikeskusteluissa on kuitenkin runsaasti myös toisentyypisiä *s*-partikkelin sisältäviä virkailijan hakukysymyksiä. Systemaattisin ero niiden sekä partikkelittomien hakukysymysten välillä näyttää liittyvän siihen, millaisessa suhteessa kysymys on edeltävään kontekstiin. Partikkelittomat kysymykset suuntautuvat selvästi taaksepäin: niillä virkailija pyytää tarkennusta johonkin asiakkaan aiemmin mainitsemaan asiaan (esimerkiksi asiakas: *ni et mä oon nyt vaan niinku, (0.2) tän, (.) ajan työtön ku mä tätä haen.* virkailija: *elikkä minä aikaa sä oot ollu työttömänä sitte,*). Partikkelin sisältävät kysymykset suuntautuvat sen sijaan eteenpäin: niillä siirrytään asian käsittelyssä seuraavaan vaiheeseen (esimerkiksi virkailija: *mitäs sä oot tehny ennen sitä työttömyyttä,*). Kelan asiointitilanteissa *s*-partikkelilla näyttäisikin olevan käyttöä keskustelun etenemistä jäsentävänä kielenaineiksena. Tämä tukee puolestaan sitä, että partikkeli voi toimia siirtymän merkkinä osoittamassa, että kysymys aloittaa uutta keskustelujaksoa. Kiinnostava jatkokysymys on sitten se, miksi Kelan virkailijat niin taajaan merkitsevät kysymyksiinsä näkyviin, että he vuorollaan siirtyvät asian käsittelyssä eteenpäin eivätkä siis hae tarkennusta tai täydennystä asiakkaan esittämään kertomukseen tai kuvaukseen.

¹³ Olen käyttänyt vain osaa arkikeskusteluaineistostani laskiessani *s*-partikkelin sisältävien hakukysymysten prosenttiosuuden (18 puhelinkeskustelua, 2 kasvokkai keskustelua; yhteensä 3 t 30 min; N=190). Kelan osalta tutkimukseni aineisto koostuu 120 asiointista, jotka on nauhoitettu viidessä toimistossa neljällä paikkakunnalla eri puolilla Suomea (30 asiointia kultakin paikkakunnalta; yhteensä noin 8 t 30 min; N=190).

LITTEROINTIMERKIT

.	laskeva sävelkulku
,	tasainen sävelkulku
?	nouseva sävelkulku
–	painotettu sana tai sanan osa alleviivattu (esimerkiksi <i>nytte</i>); kaksi sanaa on lausuttu yhteen (esimerkiksi <i>mull_on</i>)
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta sanottu tai aloitettu jakso
↓	ympäröivää puhetta matalammalta sanottu tai aloitettu jakso
◦	ympäröivää puhetta hiljaisemmin sanottu jakso
> <	ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso
< >	ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso
-	kesken jäänyt sana
<	sanan loppu lyhennetty
:	äänteen venytys
£	hymyillen sanottu jakso
@	äänen laadun muutos
(h)	nauria sanan sisällä
#	naristen sanottu jakso
.joo	sana on lausuttu sisään hengittäen
.hhh	sisään hengitys
hhh	ulohengitys
(0.7)	tauko ja sen kesto sekunteina
(.)	mikrotauko (alle 0,2 sekuntia)
=	tauotta toisiinsa liittyvät puhunnokset
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
()	sulkeissa epäselvästi kuultu jakso

LÄHTEET

- BUTTON, GRAHAM – CASEY, NEIL 1985: Topic nomination and topic pursuit. – *Human studies* 8 s. 3–55.
- CLAYMAN, STEVEN – MAYNARD, DOUGLAS 1995: Ethnomethodology and conversation analysis. – Paul ten Have & George Psathas (toim.), *Situated order: Studies in the social organization of talk and embodied activities* s. 1–30. Washington: University Press of America.
- FORSBERG, HANNELE 1993: *Suomen murteiden potentiaali. Morfologista, syntaktista ja semanttis-pragmaattista tarkastelua*. Lisensiaatintyö. Joensuun yliopiston suomen kielen laitos.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 1994: 1600-luvun tekstien liitepartikkelit. – *Virittäjä* 98 s. 377–405.
- 2003 [1998]: »Tuleppas siihen nenäilemään.» Pragmaattiset liitepartikkelit 1600- ja 1700-luvun diskurssissa. – Pirkko Forsman Svensson, *Suomen kielen syntaksin*

- kehitystä 1600-luvulta 1800-luvun alkupuolelle* s. 52–82. Helsingin yliopiston kielikeskuksen julkaisuja 5. Helsinki: Helsingin yliopiston kielikeskus.
- GOODWIN, CHARLES 1987: Forgetfulness as an interactive resource. – *Social psychology quarterly* 50/2 s. 115–130.
- GOODWIN, CHARLES – GOODWIN, MARJORIE HARNESS 1990: Context, activity and participation. – Peter Auer & Aldo di Luzo (toim.), *The contextualization of language* s. 77–99. Amsterdam: John Benjamins.
- 1992: Assessments and the construction of context. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon* s. 147–189. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAAKANA, MARKKU – HALONEN, MIA – KURHILA, SALLA 2002: *Linguistic structures and their deployment in Finnish institutional interaction*. Julkaisematon esitelmä. Euro-Conference on linguistic structures and their deployment in the organisation of conversation, Helsinki 6.–11.9.2002.
- HAKULINEN, AULI 1993: The grammar of opening routines. – Susanna Shore & Maria Vilkuna (toim.), *SKY 1993. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja* s. 149–170. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.
- 1997: Vuorottelujäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- 2001 [1976]: Liitepartikkelin *-han/-hän* syntaksia ja pragmatiikkaa. – Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Auli Hakulinen. Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä* s. 44–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – SAARI, MIRJA 1995: Temporaaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi. – *Virittäjä* 99 s. 481–500.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4. korjattu ja lisätty painos. Keuruu: Otava.
- HALONEN, MIA 2002: *Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1988: *Subjekteina ja objekteina toimivat nominilausekkeet puhutussa suomessa*. Liseniaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. [Garfinkel and ethnomethodology.] Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- Iso suomen kielioppi = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JEFFERSON, GAIL 1990: List-construction as a task and resource. – George Psathas (toim.), *Interaction competence* s. 63–92. Washington D.C.: University Press of America.
- KANNISTO, ARTTURI 1902: *Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta*. Suomi III:20. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KERAVUORI, KYLLIKKI 1988: *Ymmärränpö tarkoitukses. Tutkimus diskurssi-rooleista ja -funktionista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIURU, SILVA 1977: *Suomen kieltohakuiset verbit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

▷

- KORPELA, EVELIINA tulossa: *Neuvottelu oireista. Lääkäriin kysymykset ja potilaan vastaukset*. Väitöskirjatutkimus. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KURHILA, SALLA 2003: *Co-constructing understanding in second language conversation*. Helsinki: University of Helsinki.
- LAIHO, ANTTI 1984: *Liitepartikkelit ja niiden käyttö suomen kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LAITINEN, LEA 2002: From logophoric pronoun to discourse particle: A case study of Finnish and Saami. – Ilse Wisser & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization* s. 327–344. Typological studies in language 49. Amsterdam: John Benjamins.
- LAMPINEN, ARJA 1990: Suomen kielen kohteliaisuusstrategiat. – *Sananjalka* 32 s. 77–92.
- LATVALA, SALU 1894: *Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta*. Suomi III:12. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURY, RITVA 1991: On the development of the definite article *se* in spoken Finnish. – Maria Vilkuna & Arto Anttila (toim.), *SKY 1991. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja* s. 93–121. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nyky-suomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 7, Philologica 2. Oulu: Oulun yliopisto.
- MÄKELÄ, MATTI 1993: *Suomen murteiden kin ja kan, kään -liitteet. Morfologia ja leksiko*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja* I–V. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Helsinki: WSOY.
- RAEVAARA, LIISA 1989: *No* — vuoronalkuinen partikkeli. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 147–61. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1993: *Kysyminen toimintana. Kysymys–vastaus–vieruspareista arkikeskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997: *Vierusparit. Esimerkkinä kysymys ja vastaus*. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- tulossa: *Kohteliaisuuttako vain? s-partikkeli Kelan virkailijoiden kysymyksissä*. – Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara (toim.), *Vuorovaikutus Kelan tiskillä*.
- RAEVAARA, LIISA- RUUSUVUORI, JOHANNA – HAAKANA, MARKKU 2001: *Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen*. – Johanna Ruusuvuori, Markku Haakana & Liisa Raevaara (toim.), *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyyttisiä tutkimuksia* s. 11–38. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAEVAARA, LIISA – SORJONEN, MARJA-LEENA tulossa: *Vuorovaikutuksen osanottajien toiminta ja genre: keskusteluanalyysin näkökulma*. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre — tekstilaji*.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RENVALL, GUSTAF 1840: *Finsk språklära, enligt den rena vestfinska, i bokspråk vanliga dialecten*. Åbo.
- SACKS, HARVEY 1992: *Lectures on conversation*. Volume II. Toimittanut Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.

- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – SACKS, HARVEY 1973: Opening up closings. – *Semiotica* 8 s. 289–327.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: *Lauseopillisia havaintoja Koillis-Satakunnan kansankielestä*. – Suomi II:16. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 s. 170–194.
- 2001: *Responding in conversation: A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2003: *Sanajärjestys ja vuorovaikutus: suomen verbioppuisesta sanajärjestyksestä*. Julkaisematon esitelmä. Kielitieteen päivät, Joensuu 15.–16.5.2003.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – PERÄKYLÄ, ANSSI – ESKOLA, KARI (toim.) 2001: *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.
- TAINIO, LIISA 1997a (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- 1997b: Preferenssijäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- TUPPURAINEN, HANNA 1991: *Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VILKUNA MARIA 1989: *Free word order in Finnish: Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 63. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

THE FUNCTION OF FINNISH WH-QUESTIONS CONTAINING THE PARTICLE -S

The article examines Finnish wh-questions containing the enclitic particle -s in everyday conversations. In previous studies this particle has been characterised as an element that is used to soften or reinforce a question. The present study analyses the types of activity contexts in which questions containing the particle are presented, and, on this basis, seeks to determine the use and meaning of the particle. The approach is based on conversation analysis, and the data for the study consisted of recorded telephone and face-to-face conversations in everyday situations (total approx. 7,5 hours). The data contained a total of 122 wh-questions incorporating the particle -s.

In these everyday conversations the particle appears in questions that display the relevance of the common knowledge or viewpoint of the presenter and recipient of the question. The particle is used in recollection questions (e.g. *Millo_s se nyt oli?* ‘When was it now?’), implying that the speaker is aware of the matter in question while at the same time requesting information from the recipient. The particle is also common in various position-taking questions (e.g. *Mit_äg kolesteroli näist tykkää?* ‘What’s their

▷

effect on cholesterol?’), with the implication that the speaker has some kind of preconception or opinion about the matter in question at the same time as seeking confirmation of this from the recipient. A third context for the particle, and reminiscent of the above cases, is in questions designed to elicit suggestions (e.g. *Mitä_s me sovittais?* ‘What should we agree?’). Such questions do not imply that the speaker has advance information but instead give the question a sense of something shared, of searching or planning a future event. In recollection, position-taking and suggestion-seeking questions, the particle seems to imply that the question presenter has certain knowledge about the topic and/or to create a feeling of solidarity in an action. In hinting about the question presenter’s knowledge, the particle may also impart a strong sense of control to the question, with the inference that the answer will be assessed against the questioner’s knowledge.

The particle *-s* is also common in questions starting a conversation sequence: questions inquiring about the recipient’s news (e.g. *Mitä_s sulle kuuluu?* ‘How are you?’), questions raising a new topic (e.g. *Minkä_slainen sää teillä nyt on?* ‘What’s the weather like there now?’) and questions switching from one matter to another within a certain topic (e.g. *No mitä_s, .hh pääsitteks te kalastelemaan?* ‘Well, how... did you get to go fishing?’). These questions often direct the conversation towards inquiring about the recipient’s news, in which case the particle appears to function as an index of the start of the conversation sequence or switch of topic. In addition, the use of the particle can imply that the question presenter has no particular expectations regarding the reply. This same type of implication appears to occur when the particle is used in questions requesting further information about a suggestion made by the other participant. Its use indicates that the matter asked is not especially important to the questioner but is just one of the factors that might influence the decision.

Examination of the *wh*-questions containing the particle *-s* revealed a number of functional features, allowing conclusions and generalisations to be made about the particle’s use and meaning. However, the analysis also led to the important conclusion that this particle can have very different meanings in different types of turn and in different types of conversational action. The meaning of the particle cannot therefore be described without linking the description to the particular verbal action in which it occurs. ■

Kirjoittajan osoite (address):
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Sörnäisten rantatie 25
00500 Helsinki
Sähköposti: *liisa.raevaara@kotus.fi*